

mecmuaları da tarayarak Ebüssuûd Efendi fetvalarını neşre hazırlamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebüssuûd Efendi, *Fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 1177, vr. 158^a-161^b; a.e., Süleymaniye Ktp., İsmihan Sultan, nr. 223, vr. 133^b-136^a; a.e., Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 968, vr. 3^b-6^b; a.e., Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1028, vr. 1^b; a.mlf., *Risâle fî vakfî'l-menkûl ve'n-nukûd*, Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi, nr. 477/2, vr. 1^b-10^b; BA, TD, nr. 449, s. 2; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, II, 234-235, 313-314, 451-452; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1219-1220; İbn Âbidîn, *el-'Ukûdû'd-dürriyye fî tenkihî'l-fetâva'l-Hâmidîyye*, Bulak 1300/1882, II, 6; Ergun, *Türk Şairleri*, III, 1204; F. Selle, *Prozessrecht des XVI. Jahrhunderts Im Osmanischen Reich*, Wiesbaden 1962; Abdullah Aydemir, *Büyük Türk Bilgini Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara 1968, s. 26-27; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebüssuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı* (İstanbul 1972), İstanbul 1983; Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 151-158; a.mlf., *Osmanlı Kanunnâmeleri*, İstanbul 1992, IV, 76-91, 105-121, ayrıca bk. tür.yer.; M. Cavid Baysun, "Ebüssuûd Efendi", *İA*, IV, 99.

AHMET AKGÜNDÜZ

FETÂVA-yı FEYZİYYE

(فتاوى فيضية)

Şeyhülislâm

Seyyid Feyzullah Efendi'nin

(ö. 1115/1703)

fetvalarını bir araya getiren eser.

XII. (XVIII.) yüzyıl Osmanlı toplumunda günlük hayatla, ibadet ve muâmelâtla ilgili konularda ortaya çıkan meselelere dair Feyzullah Efendi'nin verdiği fetvaları ihtiva eden eser o dönemin din anlayışını ve sosyokültürel açıdan toplumsal yapısını yansıtan önemli bir kaynak ve aynı zamanda Fetvahâne'nin en muteber saydığı dört fetva kitabından biridir (diğerleri *Behcetü'l-fetâvâ*, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* ve *Neticetü'l-fetâvâ*'dir).

Klasik fıkıh kitaplarındaki gibi "kitab" ve "bab"lara göre düzenlenen eser tertip ve üslup bakımından diğer Osmanlı fetva kitaplarından farklı değildir. "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayan ibadet bölümünün ardından "Kitâbü'n-Nikâh" ile başlayan muâmelât bölümü fıkıhla ilgili bütün konulara temas ettikten sonra "Kitâbü'l-Ferâiz" ile son bulmaktadır. Elli bir kitaptan oluşan eserin başında yer alan besmeleye dair soru ve cevap, bir meseleyi halletmekten çok besmenin bereketinden istifade amacına yönelik bir giriş mahiyetindedir. Ferâizle

ilgili kitabın sonunda da arazi hukukuna dair fetvaları ihtiva eden bir bölüm bulunmaktadır.

Yalnızca sorulardan ve bunlara verilen "olur" veya "olmaz" şeklindeki kısa cevaplardan meydana gelen fetvalara, benzeri diğer eserlerde de görüldüğü gibi, daha sonra her fetvanın mesnedini teşkil eden muteber fıkıh kitaplarının orijinal Arapça ibareleri (nükûl) eklenmiş, nakil yapılan kaynağın adı ve ilgili bölümü de belirtilmiştir. Bu ilâveler ve diğer düzenlemelerle birlikte esere verilen yeni tertibin Feyzullah Efendi'nin vefatından sonra yapıldığı bilinmekle beraber kimin tarafından gerçekleştirildiği tesbit edilememiştir. Öte yandan bilinen en eski yazma nüshanın (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1112) istinsah tarihi 1124 (1712) olan eserin ilk şekliyle Feyzullah Efendi'nin sağlığında mı yoksa daha sonra mı kitap haline getirildiği konusunda da kesin bir sonuca varmak mümkün olmamıştır.

Fetâvâ-yı Fezziyye maa'n-nukûl adıyla neşredilen eserin biri müstakil (İstanbul 1266), diğeri *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'nin kenarında (nşr. Mehmed Mehdi, I-II, İstanbul 1324-1325) olmak üzere iki baskısı yapılmıştır.

Hilmar Krüger'in, XVII-XIX. yüzyıl Osmanlı şeyhülislâmlarının milletlerarası hukuka dair fetvaları üzerinde yaptığı çalışmada (bk. bibl.) esas aldığı eserlerden biri de *Fetâvâ-yı Fezziyye*'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Feyzullah Efendi, *Fetâvâ-yı Fezziyye maa'n-nukûl*, İstanbul 1266, s. 3, tür.yer.; a.e.: *Mecmûa-i Fetâvâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1112; *Osmanlı Müellifleri*, I, 393-394; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, Ankara 1972, s. 98-101; Özege, *Katalog*, I, 402; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 75; A. Vehbi Ecer, "Türk Kültürünün Tetkikinde Fetva Kitaplarının Önemi", *TK*, VIII/90 (1970), s. 402.

SALİM ÖĞÜT

FETÂVA-yı FİRENGİ MAHAL

(bk. MECMÛA-i FETÂVA).

el-FETÂVA'İ-HÂNİYYE

(فتاوى الحانية)

Hanefî hukukçusu Kâdîhan'ın

(ö. 592/1196)

Fetâvâ Kâdîhân

veya *el-Hâniyye* diye de

anılan fıkıha dair eseri

(bk. KÂDİHAN).

el-FETÂVA'İ-HAYRİYYE

(الفتاوى الخيرية)

Hanefî fıkıh âlimi Hayreddin

b. Ahmed er-Remlî'nin

(ö. 1081/1671)

fetvalarını bir araya getiren eser.

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Haremeyn, Dimyat, İstanbul ve Şam gibi değişik yörelerinde günlük hayatta karşılaşılan veya tartışılan meselelerle ilgili 2161 fetvayı ihtiva eden eser, özellikle müellifin yaşadığı Filistin bölgesinde devrin din anlayışını, toplum yapısını ve sosyokültürel değerlerini yansıtmaya bakımından büyük bir öneme sahiptir. Nitekim İhsan Abbas ve Semîr M. Seykale bu esere dayanarak XVII. yüzyıl Filistin'inde sosyal ve ekonomik hayatın bazı yönleriyle ilgili birer çalışma yapmışlardır (bk. bibl.).

Remlî'nin fetvalarını oğlu Muhyiddin derlemeye başlamış (1071/1661), ancak onun ölümü üzerine "Kitâbü'n-Nikâh"ın mehir babından sonra gelen kısmını, Remlî'nin talebesi İbrâhim b. Süleyman b. Muhammed el-Cinîni hocasının vefatından üç dört ay önce tamamlamıştır (Cemâziyelevvel 1081 / Eylül-Ekim 1670). Muhyiddin yazdığı dîbâcede, *el-Fetâva'l-Hayriyye li-nef'î'l-berriyye* adını verdiği eserin tertibinde Burhâneddin el-Mergî-nânî'nin *el-Hidâye*'sini örnek aldığını ve o dönemde sık sık karşılaşılmakla birlikte diğer kaynaklarda yeterince ele alınmayan meselelerle ilgili fetvaları derlemeye çalıştığını belirtmektedir.

Klasik fıkıh kitaplarındaki gibi "kitab" ve "bab"lara göre düzenlenen eser, "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz"de son bulmakta ve elli üç kitaptan oluşmaktadır. Her bab bazan birkaç cümleden ibaret kalan, bazan da birkaç sayfa devam eden soru ve cevaplar şeklinde düzenlenmiş fetvalardan oluşmaktadır.

Tahâret, namaz, zekât, oruç ve hacla ilgili olarak elli dört fetvanın yer aldığı eserde esas ağırlık muâmelât konularına verilmiştir. Bunların içinde üzerinde en çok durulan bölüm ise 300 fetvayı ihtiva eden "Kitâbü'l-Vakf"tır. Bunu sırasıyla talâk, da'vâ, büyü, icâre gibi bölümler takip etmektedir. Talâk bölümünde talâk üzerine yapılan yeminlerin oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alınması dikkat çekicidir.

Hanefî fıkının esas alındığı eserde fetvaların verildiği bölgeler dolayısıyla

Şâfiî mezhebinin görüşlerine de zaman zaman işaret edilmekte, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine ise nâdiren atıf yapılmaktadır. Akaid ve tasavvufla ilgili bazı fetvalara da rastlanan eserde İbn Nüceym'in *el-Bahrü'r-râ'ik*'i, Bedreddin Simâvî'nin *Câmi'u'l-fuşûleyn*'i, Bezzâzî'nin *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*'si, Âlim b. Alâ el-Ensârî'nin *el-Fetâva't-Tatarhâniyye*'si, Kâdîhan'ın *el-Fetâva'l-Hâniyye*'si, Muhammed b. Abdullah et-Timurtâşî'nin *Tenvîrû'l-ebsâr*'i, Alâeddin Ali et-Tûsî'nin *ez-Zahîre*'si ve Zahîrüd-din el-Buhârî'nin *el-Fetâva'z-Zahîriyye*'si gibi Hanefî fıkhî kitapları başta olmak üzere çeşitli ilim dallarına ait 150 kadar kaynağa atıfta bulunmaktadır. Remlî'nin zaman zaman bu eserlerden yaptığı alıntılardan sonra "ekülû" (derim ki) lafzını kullanarak kendi değerlendirmelerini zikrettiği de görülmektedir. Mezhep içindeki farklı görüşler arasından sahih, müftâbih ve zâhirü'r-rivâye olanlarını belirtmekte, delillerine ise nâdiren yer vermektedir. Bazan soruların veya cevaplarının, bazan da her ikisinin manzum olarak ifade edilmesi esere ayrı bir özellik kazandırmaktadır.

el-Fetâva'l-Hayriyye'nin iki cilt bir arada olmak üzere birçok baskısı yapılmıştır (Bulak 1273, 1300; Kahire 1275-1276, 1310; İstanbul 1311, 1313).

BİBLİYOGRAFYA :

Hayreddin b. Ahmed er-Remlî, *el-Fetâva'l-Hayriyye li-nef'i'l-beriyeh*, I-II, Bulak 1300; Serkis, *Mu'cem*, I, 951-952; Brockelmann, *GAL*, II, 408; *Suppl.*, II, 432; İhsan Abbas, "Hair ad-din ar-Ramlî's Fatâwâ: A New Light on Life in Palestine in the Eleventh / Seventeenth Century", *Die Islamische Welt Zwischen Mittelalter und Neuzeit* (ed. U. Haarmann — P. Bachman), Beirut 1979, s. 1-19; Samir M. Seikaly, "Land Tenure 17th Century Palestine: The Evidence from the al-Fatâwâ al-Khai-riyya", *Land Tenure and Social Transformation in the Middle East* (ed. Tarif Khalidi), Beirut 1984, s. 397-408.

CENGİZ KALEK

el-FETÂVA'İ-HİNDİYYE

(bk. el-ÂLEMGİRİYYE).

FETÂVA KÂDİHÂN

(فتاوى قاضیخان)

Hanefî hukukçusu Kâdîhan'ın (ö. 592/1196)

el-Fetâva'l-Hâniyye veya *el-Hâniyye* diye de anılan fıkha dair eseri (bk. KÂDİHAN).

FETÂVA-yı MEZÂHİRÜ'İ-ULÛM

(فتاوى مظاهر العلوم)

Halil Ahmed Sehârenpûrî'nin (ö. 1346/1927)

Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'nde müderrisken verdiği fetvaları bir araya getiren eseri (bk. SEHÂRENPÛRÎ, Halil Ahmed).

FETÂVA-yı MİNKÂRİZÂDE

(فتاوى مقاری زاده)

Şeyhülislâm Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin (ö. 1088/1677)

fetvalarını bir araya getiren eser.

Fetâvâ-yı Yahyâ Efendi adıyla da bilinen eser, Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin meşihat makamında iken (21 Kasım 1662 - 21 Şubat 1674) verdiği fetvaları ihtiva eder. "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Ferâiz"le son bulmaktadır. Eser, Hanefî fıkhî kitaplarının klasik sistematiğine uygun olarak düzenlenmiş olup kırk civarında ana bölüme (kitab), her

bölüm de değişik sayıda bablara ve alt başlıklara ayrılmıştır. Kitapta özellikle muâmelâtla ilgili konular geniş bir yer tutmuş, buna karşılık tahâret, namaz, oruç ve zekât gibi ibadete dair meseleler oldukça kısa geçilmiştir. Bölümler ve alt başlıklar fetvaları derleyenler tarafından tesbit edildiği için bunların ihtiva ettiği fetva sayısında nüshalar arasında bazı farklılıkların bulunduğu görülür.

Diğer fetva mecmualarında olduğu gibi soru-cevap tarzında kaleme alınmış olan eserde fetvaların kaynaklarına işaret edilmemiştir. Yahyâ Efendi'nin öğrencilerinden olup kendisi de şeyhülislâmlik yapan Atâullah Mehmed Efendi hocasının fetvalarını ele alarak bunların dayandığı kaynakları tesbit etmiştir. *Fetâvâ-yı Minkârîzâde*'nin naklinden (nü-kûl) ibaret olan bu eser bazı yazma nüshalarında *Fetâvâ-yı 'Atâ'ullâh* adıyla anılmaktadır. Fetvalarda kullanılan dil Türkçe olduğu halde bu eserin fetvaların kaynaklarına işaret eden kısımları Arapça olarak kaleme alınmıştır (*Fetâvâ-yı Minkârîzâde*'nin yazma nüshaları için

Fetâvâ-yı Minkârîzâde'nin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 610)

